

## INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

**Taras Leshkovych**

*Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Polska*

### JEDNOSTKA JAKO PODMIOT PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO PUBLICZNEGO

**Taras Leshkovych**

*Jagiellonian University in Krakow, Poland*

### AN INDIVIDUAL AS A SUBJECT OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW

The article is devoted to the analysis of individual's international legal status in modern international society. The author conducts comparative analysis of the views on individual's international legal personality in Eastern European doctrine.

The first part of the research is devoted to general outline of the debate concerning international legal personality, emphasizing historical development of international legal personality of individuals. The second part of the research concentrates on the analysis of individual's legal capacity in international law, especially in the area of human rights protection and international criminal law.

**Key words:** individual, subjects of international law, international legal personality, human rights, international criminal responsibility.

Jedną z cech współczesnego prawa międzynarodowego publicznego jest „nieustabilizowany jeszcze i niezamknięty, będący przedmiotem dyskursu zarówno w doktrynie, jak i w praktyce, katalog podmiotów tej dziedziny prawa”<sup>1</sup>. Największe kontrowersje budzi kwestia podmiotowości międzynarodowoprawnej jednostki (czyli osoby fizycznej). Dyskusje na ten temat pojawiały się po zakończeniu 2 wojny światowej, kiedy powstała ONZ, odbyły się trybunały w Norymberdze oraz Tokio i zaczął kształtować się międzynarodowy system ochrony praw człowieka. «Proces znaczącego wzmocnienia pozycji jednostki w prawie międzynarodowym, zwłaszcza od połowy XX wieku i pod wpływem koncepcji prawnomiędzynarodowej ochrony praw człowieka, nie może być kwestionowany. To jednak, czy i do jakiego stopnia uprawnione jest mówienie o jednostce jako o podmiocie prawa międzynarodowego jest wyłącznie rezultatem poczynionych założeń wstępnych»<sup>2</sup>. W doktrynie zachodniej główne debaty toczą się nie wokół uznania osoby fizycznej za podmiot prawa międzynarodowego publicznego (większość naukowców wspiera taki pogląd), ale wokół natury i zakresu takiej podmiotowości. Jednak w doktrynie środkowo- i wschodnioeuropejskiej (polskiej, ukraińskiej oraz rosyjskiej) ten pogląd dotychczas nie jest przeważającym i ma więcej przeciwników, niżeli zwolenników.

Jednym z pierwszych badaczy, który zwrócił uwagę na konieczność uznania człowieka podmiotem prawa międzynarodowego publicznego (dalej – PMP) i aktywnie promował taki pogląd był słynny brytyjski prawnik Hersch Lauterpacht<sup>3</sup> (główna praca na ten temat «International Law and Human Rights»<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Kuzniak, B. (2012). *Przestrzeń operacyjna prawa międzynarodowego publicznego: perspektywa polska*. Warszawa, 88.

<sup>2</sup> Kowalski, M. (2013). *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*. Warszawa: Difin SA, 39.

<sup>3</sup> Hersch Lauterpacht urodził się 16 sierpnia 1897 r. w miasteczku Żółkiew niedaleko od Lwowa. Studiował na wydziale prawa Uniwersytetu Lwowskiego Jana Kazimierza (teraz Uniwersytet imienia Iwana Franki) w latach 1915-1919, potem wyemigrował do Wiednia, a w 1923 r. do Londynu, został profesorem w Cambridge, członkiem Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ oraz sędzią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

1950 r.). Jego poglądy były początkowo mocno krytykowane, lecz w trakcie rozwoju PMP w 2 połowie XX wieku stały się przeważającymi w doktrynie zachodniej.

W Związku Radzieckim poglądy Lauterpachta były uważane za absurdalne i sprzeczne z polityką partii komunistycznej, w której dominował prymat interesów państwa nad interesem jednostki. Dlatego uznanie podmiotowości międzynarodowoprawnej osoby fizycznej było niemożliwe, a podobne poglądy krytykowane jako «burżuazyjne» i «kapitalistyczne»<sup>2</sup>. Dopiero w latach 80-tych pojawiły się nieliczne przychylnie dla międzynarodowej podmiotowości jednostek głosy<sup>3</sup>. W doktrynie postradzieckiej podejście do podmiotowości międzynarodowej osoby fizycznej nadal pozostaje w większości sceptyczne. Przyczyną tego jest, między innymi, niechęć naukowców do zmiany poglądów lub ustalonych koncepcji naukowych. Niemniej jednak, pojawiło się grono uczonych, którzy aktywnie wspierają i promują nowoczesne podejście do PMP, w tym i do podmiotowości osób fizycznych (W. Butkewycz<sup>4</sup>, A. Kowler<sup>5</sup>, J. Kożeurow<sup>6</sup> itp.).

W polskiej nauce PMP ten problem nie jest zbyt głęboko analizowany, z ostatnich lat można wskazać badania B. Mielnik<sup>7</sup>, J. Sozańskiego<sup>8</sup> oraz K. Karskiego<sup>9</sup>, które dotyczą tego zagadnienia.

### Pojęcie i atrybuty podmiotowości międzynarodowoprawnej.

W prawie międzynarodowym, jak i w każdej innej dziedzinie prawa, podmiot prawa «musi posiadać dwie zdolności: prawną (tj. być adresatem praw i obowiązków) i do czynności prawnych (tj. przez własne działania występować w stosunkach międzynarodowych oraz móc kształtować zakres swoich praw i obowiązków)»<sup>10</sup>. Taka pozycja w doktrynie PMP nie jest jednolita. A. Klafkowski uważał, że «podmiotowość prawa międzynarodowego jest zdolnością nabywania praw i zaciągania zobowiązań międzynarodowych»<sup>11</sup>; podobne stanowisko zajmował i W. Góralczyk, który twierdził, że «podmiotem prawa międzynarodowego jest ten, kto posiada prawa i obowiązki wynikające bezpośrednio z prawa międzynarodowego»<sup>12</sup>.

Jednak sama tylko zdolność prawna nie jest wystarczająca dla uznania jakiegoś tworu za podmiot międzynarodowoprawny. Dlatego trafniejszymi wydają się definicje J. Gilasa («podmiotowość prawa międzynarodowego publicznego jest zdolnością nabywania praw i zaciągania bezpośrednio zobowiązań międzynarodowych»<sup>13</sup>) oraz R. Bierzanka i J. Symonidesa («podmiot prawa musi legitymować się zdolnością prawną, czyli inaczej zdolnością do posiadania praw i obowiązków oraz zdolnością do czynności prawnych, możliwością bezpośredniego zaciągania praw i obowiązków, co związane jest ze zdolnością występowania w stosunkach międzynarodowych»<sup>14</sup>), które również podkreślają bezpośrednie wynikanie praw i obowiązków z PMP, ale także wskazują na konieczność łączenia zdolności prawnej ze zdolnością do działań prawnych.

W literaturze wyróżniono szeroką listę atrybutów podmiotów PMP. Jednym z bardziej popularnych<sup>15</sup>

<sup>1</sup> Lauterpacht, H. (1950). *International Law and Human Rights*. London.

<sup>2</sup> Крылов, С.Б. (1951). Понятие субъекта международного права, *Международное право*. Москва, 600; Евгенев, В.В. (1962). *Субъекты международного права*. Москва, 471.

<sup>3</sup> Zob.: Игнатенко, Г.В. (1985). Международное и советское право: Проблемы взаимодействия правовых систем. *Советское государство и право*, 1, 73-84; Захарова, Н.В. (1989). Индивид – субъект международного права. *Советское государство и право*, 11, 112-118.

<sup>4</sup> Буткевич, В. (2010). Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда. *Право України*, 2, 44-54.

<sup>5</sup> Ковлер, А. (2012). Индивід як суб'єкт міжнародного права (повернення до дискусії). *Міжнародне право*, 1, 27-50.

<sup>6</sup> Кожеуров, Я. (2001). *Проблемы международной правосубъектности индивида*. Москва.

<sup>7</sup> Mielnik, B. (2008). *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Wrocław.

<sup>8</sup> Sozański, J. (2008). Znaczenie istotniejszych atrybutów podmiotowych dla ustalenia podmiotowości międzynarodowoprawnej. *Roczniki Nauk Prawnych, Tom XVIII, numer 1*, s33-62.

<sup>9</sup> Karski, K. (2009). *Osoba prawna prawa wewnętrznego jako podmiot prawa międzynarodowego*. Warszawa.

<sup>10</sup> Kaliny-Prasznic, U. (red.) (2007). *Encyklopedia prawa*. Warszawa, 560.

<sup>11</sup> *Prawo międzynarodowe publiczne* (1981). Warszawa, 112.

<sup>12</sup> Góralczyk, W., Sawicki, S. (2007). *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, wyd. 11. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 122.

<sup>13</sup> *Prawo międzynarodowe*, wyd. 2 zmienione i poprawione (1999). Toruń: Prac. Duszycki, 114.

<sup>14</sup> Bierzanek, R., Symonides, J. (2005). *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 8 zmienione. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 117.

<sup>15</sup> Kuzniak, B. (2012). *Przestrzeń operacyjna prawa międzynarodowego publicznego: perspektywa polska*, Warszawa, 184.

jest podział atrybutów podmiotowości międzynarodowopranej na trzy elementy: *ius tractatum* (prawo zawierania umów międzynarodowych); *ius legationis* (prawo legacji czynnej i biernej, czyli prawo wysyłania i przyjmowania przedstawicieli dyplomatycznych); *ius standi* (prawo występowania z roszczeniami międzynarodowymi oraz ponoszenia odpowiedzialności międzynarodowej).

J. Sozański za atrybuty podmiotowości międzynarodowopranej, wspólne dla państw i organizacji międzynarodowych (autor sceptycznie nastawiony jest wobec możliwości uznania jednostki podmiotem PMP), uważa: prawo do utrzymywania stosunków międzynarodowych, zdolność deliktową, zdolność procesową, immunitet podmiotowy powiązany z zasadą *par in parem non habet iurisdictionem*, prawo do istnienia, do równości i do czci, prawo do samoobrony, zdolność występowania z roszczeniami przeciwko państwom i organizacjom międzynarodowym, a także ponoszenia odpowiedzialności za swe działania<sup>1</sup>.

B. Mielnik, pisząc o kryteriach podmiotowości międzynarodowopranej (a nie atrybutach), uważa że są tradycyjne i nowe kryteria. Do tradycyjnych autorka zalicza następujące: kryterium suwerenności, kryterium terytorialne, kryterium uznania, kryterium zdolności do tworzenia norm prawa międzynarodowego, kryterium zdolności procesowej<sup>2</sup>.

Nowymi kryteriami podmiotowości międzynarodowopranej są: kryterium istnienia, kryterium efektywności oraz kryterium bycia adresatem norm prawnomiędzynarodowych<sup>3</sup>.

Wszystkie atrybuty (kryteria) podmiotowości międzynarodowopranej właściwe są tylko państwom, inne podmioty mają tylko część wskazanych atrybutów. Przykładowo, organizacje międzynarodowe nie mają terytorium, ich suwerenność jest ograniczona zgodnie z wolą państw założycielskich. Podmiotowość organizacji «wynika z traktatowego przekazania jej przez państwa odnośnych atrybutów»<sup>4</sup>.

Państwa *in statu nascendi*, czyli narody walczące o niepodległość, nie mają suwerenności, nie mają możliwości brania udziału w kształtowaniu prawa międzynarodowego, praktycznie nie mają prawa zawierania umów międzynarodowych oraz wysyłania i przyjmowania przedstawicieli dyplomatycznych. Zakres podmiotowości państw *in statu nascendi* ograniczony jest do działań zmierzających do utworzenia własnego państwa, czyli do nabycia pełnej podmiotowości międzynarodowopranej.

Dlatego musimy ustalić jakie atrybuty są niezbędne dla uznania pewnego tworu podmiotem PMP. Do takich atrybutów w doktrynie najczęściej należą *prawo do brania udziału w tworzeniu prawa międzynarodowego* oraz *zdolność procesowa* (czyli zdolność do czynności prawnych w stosunkach międzynarodowych). Jak wskazuje M. Kowalski, «nie sposób odnosić się do kryteriów podmiotowości prawnomiędzynarodowej w oderwaniu od zdolności do czynności prawnomiędzynarodowych i ściśle z nią powiązanej kompetencji prawotwórczej»<sup>5</sup>.

Prawotwórcze kompetencje mają głównie państwa oraz organizacje międzynarodowe w zakresie wyznaczonym im państwami w traktacie założycielskim. Jeżeli przyjąć pogląd że podmiotem może być tylko taki twór, jaki ma zdolność do tworzenia norm prawa międzynarodowego, to możliwość przyznania jednostce podmiotowości międzynarodowopranej jest wątpliwa. Ponieważ trudno dopatrzeć się kompetencji prawotwórczej osoby fizycznej na płaszczyźnie międzynarodowej (można jedynie dopatrywać się odrębnych elementów prawotwórczości jednostek przez doktrynę lub przez orzeczenia sądów międzynarodowych dotyczących roszczeń jednostek, co jest mało prawdopodobne). Jednak w takim przypadku wątpliwą jest i podmiotowość państw *in statu nascendi*, prawotwórcze kompetencje których są także praktycznie ograniczone.

J. Sozański uważa, że osoba fizyczna w prawie międzynarodowym jest tylko przedmiotem ochrony i nie może być uznana za podmiot PMP. Autor wskazuje, że «osoba fizyczna (jednostka) nie jest w stanie brać twórczego, a więc podmiotowego udziału w tworzeniu i stosowaniu prawa międzynarodowego. Nie tylko nie zawiera ona umów międzynarodowych, ale nie przyjmuje ani nie wysyła przedstawicielstw dyplomatycznych, a ponadto nie korzysta z międzynarodowego immunitetu jurysdykcyjnego». Co do

<sup>1</sup> Sozański, J. (2008). Znaczenie istotniejszych atrybutów podmiotowych dla ustalenia podmiotowości międzynarodowopranej. *Roczniki Nauk Prawnych, Tom XVIII, numer 1*, 33.

<sup>2</sup> Mielnik, B. (2008). *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Wrocław, 257-269.

<sup>3</sup> Mielnik, B. (2008). *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Wrocław, 270-275.

<sup>4</sup> Sozański, J. (2008). Znaczenie istotniejszych atrybutów podmiotowych dla ustalenia podmiotowości międzynarodowopranej. *Roczniki Nauk Prawnych, Tom XVIII, numer 1*, 55.

<sup>5</sup> Kowalski, M. (2013). *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*. Warszawa: Difin SA, 38.

zasady z takim poglądem autora można się zgodzić. Jednak dalej on pisze: «Należałoby więc może zapytać o podstawowe źródła i aspekty stanowiska afirmującego podmiotowość osób fizycznych. Jego teleologicznym uzasadnieniem jest ochrona praw człowieka, dla realizacji której stworzono w prawie międzynarodowym instrumenty, z których jednostka może korzystać (podobne jest w prawie humanitarnym, prawie środowiska, ochronie konsumenta itd.). Brak tu jednak normatywnych (albo wynikających z praktyki obrotu międzynarodowego) dowodów, że z takiego modelu ochrony praw wynika pozycja podmiotowa jednostki. Ponadto należy zauważyć, iż bezpośrednio z prawa międzynarodowego wynika również ochrona dóbr kultury, środowiska naturalnego, konsumentów, dna morskiego, kosmosu, statków morskich, lotniczych i kosmicznych, przy czym nikt nie dopatruje się w tej sytuacji statusu podmiotowego. Można więc wysunąć stwierdzenie, że przy ferowaniu tezy o podmiotowości międzynarodowej jednostek wysuwający ją autorzy zacierają  *nolens volens*  różnice między aspektem przedmiotowym i podmiotowym regulacji prawa międzynarodowego»<sup>1</sup>.

J. Sozański nie odnosi się do dwóch ważnych kwestii, dotyczących statusu osób fizycznych w prawie międzynarodowym. Pierwsza kwestia, to możliwość pociągnięcia osoby fizycznej do odpowiedzialności międzynarodowej za popełnienie niektórych zbrodni. Druga dotyczy możliwości osoby fizycznej do występowania z roszczeniami przeciwko państwom przed sądami międzynarodowymi, czego nie mogą zrobić «dobra kultury, statki morskie itd.». Dlatego niepoprawne jest porównanie statusu jednostki z wyżej wskazanymi przedmiotami.

Oczywiste, że podmiotowość osoby fizycznej w PMP odróżnia się od podmiotowości państw, organizacji międzynarodowych lub innych podmiotów, zakres tej podmiotowości jest bardzo ograniczony. Tutaj możemy odwołać się do opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, który w tzw. sprawie o odszkodowanie z 1949 r. opowiedział się za różnorodnością podmiotów prawa międzynarodowego: «W żadnym systemie prawnym podmioty prawa nie muszą być identyczne co do swej natury, która w dużej mierze zależy od potrzeb danej społeczności»<sup>2</sup>. Ta opinia odnosiła się przede wszystkim do statusu prawnego organizacji międzynarodowych, zwłaszcza ONZ, niemniej jednak «utorowała drogę tym poglądom, których autorzy w sposób jednoznaczny dopuszczali wielość i różnorodność podmiotów prawa międzynarodowego»<sup>3</sup>.

Różnorodność podmiotów nie jest cechą właściwą wyłącznie prawu międzynarodowemu. W prawie wewnętrznym poszczególnych państw podmioty prawa także mają różny zakres podmiotowości, różne prawa, obowiązki oraz możliwości ich realizacji. Osoba fizyczna w prawie wewnętrznym w porównaniu z państwem też ma mniejszy zakres podmiotowości i ma bardzo ograniczone możliwości do brania udziału w tworzeniu prawa – jedyną taką możliwością jest referendum. Ale nikt w związku z tym nie uważa że osoba fizyczna nie jest podmiotem prawa wewnętrznego.

Podmioty PMP w zależności od ich podmiotowości są w nauce klasyfikowane na różne grupy. W zależności od zakresu zdolności do czynności międzynarodowopravných, możemy wyodrębnić *pełne* podmioty prawa międzynarodowego (państwa) oraz *częściowe* lub *ograniczone* podmioty (pozostałe).

Dla odniesienia osoby fizycznej do grona podmiotów PMP trzeba przeanalizować, czy na płaszczyźnie międzynarodowej jednostka ma *zdolność do czynności międzynarodowopravných* i w jakim zakresie.

### **Zdolność międzynarodowopravná oraz zdolność do czynności międzynarodowopravných jednostki.**

W przeszłości jednostka nie miała żadnych uprawnień w stosunkach międzynarodowych a państwo na płaszczyźnie międzynarodowej nie ma wobec swoich obywateli żadnych obowiązków. Ten paradygmat był zmieniony po zakończeniu 2 wojny światowej, której doświadczenia zmieniły podejście do prawa międzynarodowego i roli państwa w nim. Powstały międzynarodowe systemy, w których osoba fizyczna jest bezpośrednim adresatem norm i ma swoje prawa i obowiązki. Głównymi takimi systemami są międzynarodowy system ochrony praw człowieka oraz system odpowiedzialności osoby fizycznej za popełnione zbrodnie przed międzynarodowymi trybunałami karnymi.

<sup>1</sup> Sozański, J. (2008). Sozański, J. (2008). Znaczenie istotniejszych atrybutów podmiotowych dla ustalenia podmiotowości międzynarodowopravnéj. *Roczniki Nauk Prawnych, Tom XVIII, numer 1*, 60-61.

<sup>2</sup> Sprawa odszkodowań za szkody poniesione w służbie Narodów Zjednoczonych, Opinia Doradca MTSu z 11.04.1949 r., Daranowski, P. (red.) (2011). *Prawo Międzynarodowe Publiczne. Wybór orzecznictwa*. Warszawa: C.H. Beck, 75.

<sup>3</sup> Mielnik, B. (2008). *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Wrocław, 14.



System ochrony praw człowieka ma 2 poziomy: globalny i regionalny. Na poziomie globalnym prawa człowieka są gwarantowane wieloma umowami międzynarodowymi, przyjętymi w ramach *Organizacji Narodów Zjednoczonych*. Głównymi takimi traktatami są: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966), Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców (1951), Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (1979), Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej (1996) i wielu innych.

Co ważniejsze, na mocy niektórych traktatów stworzono organy międzynarodowe do których osoba fizyczna może zwracać się ze skargą o naruszenie swoich praw traktatowych. Do takich organów należą:

1) *Rada Praw Człowieka* – w dniu 18 czerwca 2007 była przyjęta rezolucja 5/1 «Institution-Building of the United Nations Human Rights Council», która ustaliła nowy mechanizm wnoszenia skarg przez osoby fizyczne czyje prawa zostały naruszone<sup>1</sup>;

2) *Komitet Praw Człowieka* (Human Rights Committee) – utworzony na mocy Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Kompetencje Komitetu (przyjmowanie i rozpatrywanie zawiadomień pochodzących od podległych jego jurysdykcji osób; osoby które wyczerpały wszystkie dostępne wewnątrz krajowe środki zaradcze, mogą złożyć Komitetowi pisemne zawiadomienie do rozpatrzenia itp.) przewidziano w protokole fakultatywnym z 1966 r.<sup>2</sup>;

3) *Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet* (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) – utworzony zgodnie z Konwencją w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet oraz jej protokołem dodatkowym<sup>3</sup> (przyjmuje i rozpatruje zawiadomienia przedstawiane przez jednostki, które podają się za ofiary naruszenia praw wymienionych w Konwencji);

4) *Komitet Przeciwko Torturom* (Committee Against Tortures) – został utworzony na podstawie artykułu 17 Konwencji w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania<sup>4</sup>. Działalność Komitetu, między innymi, polega na rozpatrywaniu skarg jednostek;

5) *Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej* (Committee on the Elimination of Racial Discrimination) – organ powołany przez Narody Zjednoczone w celu nadzorowania realizacji przyjętych przez państwa zobowiązań wynikających z Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej. Podobnie jak i Komitet Przeciwko Torturom, Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej może rozpatrywać skargi przeciwko państwom, które uznali jego kompetencje (obecnie 50 państw)<sup>5</sup>;

6) *Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych* (Committee on the Rights of Persons with Disabilities) – utworzony zgodnie z Konwencją Praw Osób Niepełnosprawnych (2006). Na podstawie art. 1 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych<sup>6</sup> Komitet ma prawo rozpatrywać skargi osób lub grup osób które uważają że ich prawa konwencyjne zostały naruszone przez państwo;

7) *Komitet ds. wymuszonych zaginięć* (Committee on Enforced Disappearances) – powstał na mocy

<sup>1</sup> Human Rights Council Resolution 5/1. Institution-Building of the United Nations Human Rights Council, 18.06.2007. <[http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A\\_HRC\\_RES\\_5\\_1.doc](http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_5_1.doc)>.

<sup>2</sup> *Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych* (w dniu 16 grudnia 1966 r.). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol\\_fakultatywny\\_do\\_MPPOiP.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol_fakultatywny_do_MPPOiP.pdf)>.

<sup>3</sup> *Protokół Dodatkowy do Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet* (przyjęty 6.10.1999 przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rezolucją A/54/4). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol\\_Dodatkowy\\_do\\_KwSLWFDK.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol_Dodatkowy_do_KwSLWFDK.pdf)>.

<sup>4</sup> *Konwencja w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne* (dnia 10 grudnia 1984). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja\\_w\\_Sprawie\\_Zakazu\\_Stosowania\\_Tortur.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja_w_Sprawie_Zakazu_Stosowania_Tortur.pdf)>.

<sup>5</sup> *Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej* (w dniu 7 marca 1966 roku). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowa\\_Konwencja\\_w\\_Sprawie\\_Likwodacji\\_Wszelkich\\_Form\\_Dyskr\\_yminacji\\_Rasowej.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowa_Konwencja_w_Sprawie_Likwodacji_Wszelkich_Form_Dyskr_yminacji_Rasowej.pdf)>.

<sup>6</sup> *Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/OptionalProtocolRightsPersonsWithDisabilities.aspx>>.

Konwencji w Sprawie Ochrony Wszystkich Osób przed Wymuszonym Zaginięciem (2006)<sup>1</sup>. Obecnie 18 państw uznało kompetencje Komitetu do rozpatrywania skarg;

8) *Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych* (Committee on Economic, Social and Cultural Rights) – powołany ma mocy Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966). Może rozpatrywać skargi jednostek lub grup jednostek na podstawie art. 2 Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych<sup>2</sup>;

9) *Komitet Praw Dziecka* (Committee on the Rights of the Child) – może rozpatrywać skargi na podstawie art. 12 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka, Dotyczącego Procedur Komunikacyjnych<sup>3</sup> z 19.12.2011 roku;

10) *Komitet do Ochrony Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków ich Rodzin* (Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families). Międzynarodowa Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków Ich Rodzin przewiduje możliwość składania skarg indywidualnych do Komitetu, na podstawie art. 77 Konwencji<sup>4</sup>.

Na poziomie regionalnym osoba fizyczna też, w niektórych przypadkach może występować jak powód przeciwko państwu. Takie możliwości przewidziane w konwencjach regionalnych na mocy których stworzono specjalizowane trybunały oraz komisje:

1) *Europejski Trybunał Praw Człowieka* (European Court of Human Rights) – organ sądowy stworzony na mocy Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (1950)<sup>5</sup>. Obecnie 47 państw europejskich uznają kompetencje Trybunału do rozpatrywania skarg indywidualnych. Głęboko rozwinięta praktyka Trybunału jest wzorcem jak dla państw członkowskich, tak i dla innych systemów ochrony praw człowieka;

2) *Międziamerykańska Komisja Praw Człowieka* (Inter-American Commission on Human Rights) oraz *Międziamerykański Trybunał Praw Człowieka* (Inter-American Court on Human Rights) – powołane na mocy Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka (1969). Zgodnie z art. 44 Konwencji «każda osoba lub grupa osób, albo każda nierządowa jednostka może wnosić petycje do Komisji z zarzutem naruszenia Konwencji przez państwo-stronę»<sup>6</sup>. Następnie Komisja rozpatruje skargę, ale jest możliwość odwołania się do Trybunału od jej decyzji (art. 61). Jurysdykcja Trybunału nie jest obowiązkowa, dlatego państwa muszą uznać jego kompetencje do rozpatrywania spraw (obecnie tak uczyniło 24 państwa);

3) *Afrykańska Komisja Praw Człowieka i Ludów* (African Commission on Human and People's Rights) oraz *Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów* (African Court on Human and People's Rights) – powstały na moce Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów (1981) oraz Protokołu do Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów (1998). Osoba fizyczna ma ograniczone zdolności do czynności prawnych przed Komisją oraz Trybunałem. Jednostka może podawać skargę o naruszeniach swoich praw, które mają charakter powszechny, masowy (art. 55, 58 Konwencji)<sup>7</sup>. Przed Trybunałem roszczenia osoby fizycznej mogą być przedstawione przez państwo-stronę Protokołu (art. 5 Protokołu) lub bezpośrednio, jeżeli państwo zadeklarowało zezwolenie na takie działanie (art. 34 Protokołu)<sup>8</sup>.

<sup>1</sup> *Konwencja w Sprawie Ochrony Wszystkich Osób przed Wymuszonym Zaginięciem* (w dniu 12 grudnia 2006 roku). <[http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/\\_public/bip/prawa\\_czlowieka/onz/konwencja-w-sprawie-ochrony-wszystkich-osob-przed-wymuszonym-zaginieniem-przyjetej-w-dniu-20-grudnia-2006-r\\_.pdf](http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/onz/konwencja-w-sprawie-ochrony-wszystkich-osob-przed-wymuszonym-zaginieniem-przyjetej-w-dniu-20-grudnia-2006-r_.pdf)>.

<sup>2</sup> *Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (adopted 10.12.2008). <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCESCR.aspx>>.

<sup>3</sup> *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure* (adopted 19.12.2011). <[https://treaties.un.org/doc/source/signature/2012/CTC\\_4-11d.pdf](https://treaties.un.org/doc/source/signature/2012/CTC_4-11d.pdf)>.

<sup>4</sup> *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families* (Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990). <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>>.

<sup>5</sup> *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* (sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.). <[http://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/\\_public/bip/prawa\\_czlowieka/ets\\_006.pdf](http://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/ets_006.pdf)>.

<sup>6</sup> *American Convention on Human Rights* (Pact of San José, 22.11.1969). <[http://www.oas.org/dil/treaties\\_B-32\\_American\\_Convention\\_on\\_Human\\_Rights.pdf](http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf)>.

<sup>7</sup> *African Charter on Human and People's Rights* (adopted 27 June 1981). <<http://www.african-court.org/en/images/documents/Sources%20of%20Law/Banjul%20Charta/charteang.pdf>>.

<sup>8</sup> *Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Establishment of an African Court on Human and People's Rights* (adopted 10 June 1998). <<http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Court%20Establishment/africancourt-humanrights.pdf>>.

Oprócz międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, o zdolności do czynności międzynarodowopravných świadczy także system odpowiedzialności osoby fizycznej za popełnione zbrodnie przed międzynarodowymi trybunałami karnymi. Po raz pierwszy osoba fizyczna została zbrodnią do odpowiedzialności międzynarodowej za dokonane zbrodnie po zakończeniu 2 wojny światowej. B. Mielnik wskazuje, że «podjęto działania w dwóch płaszczyznach. Pewną grupę czynów zakwalifikowano jako przestępstwa międzynarodowe. Są one ścigane na całym świecie, a osoba, która je popełniła, odpowiada przed sądem kraju, przeciwko któremu dopuściła się takich działań lub w miejscu zatrzymania. Drugi wymiar odpowiedzialności osoby fizycznej jest bezpośrednio związany z powstaniem i funkcjonowaniem międzynarodowych trybunałów karnych»<sup>1</sup>.

Obecnie istnieje kilku takich trybunałów:

1) Trybunały *ad hoc*: Międzynarodowy Trybunał dla byłej Jugosławii; Międzynarodowy Trybunał dla Rwandy;

2) Mieszane Trybunały (mieszany skład sędziów – częściowo z kraju w którym popełniono zbrodnię, częściowo z innych państw): Nadzwyczajne Izby Sądów Kambodży; Specjalny Trybunał dla Libanu; Specjalny Trybunał dla Sierra Leone;

3) Międzynarodowy Trybunał Karny – stały organ sądownictwa międzynarodowego, które powstał na podstawie Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (1998). Do kompetencji Trybunału należy sądenie wyłącznie osób fizycznych za popełnienie następujących zbrodni: ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz agresja (art. 5 Statutu)<sup>2</sup>.

### Podsumowanie.

W 2 połowie XX wieku prawo międzynarodowe zaczęło się zmieniać i wciąż się zmienia. Jak twierdzi K. Lankosz: «Prawo międzynarodowe w klasycznej formule głównie prawa międzynarodowego opartego m.in. na fundamentalnej zasadzie suwerennej równości państw, wydaje się coraz bardziej odbiegać od realiów współczesnych stosunków międzynarodowych, w których rola państw maleje...»<sup>3</sup>. Coraz większą rolę zaczynają odgrywać organizacje międzynarodowe, korporacje międzynarodowe oraz inne aktorzy niepaństwowi. Osoba fizyczna też otrzymuje coraz więcej uprawnień na płaszczyźnie międzynarodowej. Niezależnie od doktrynalnych poglądów, jednostka już teraz w niektórych stosunkach międzynarodowych ma ograniczoną podmiotowość. Przede wszystkim do tego odnosi się możliwość występowania z roszczeniami przeciwko państwu, wnoszenia skargi w organy międzynarodowe na działania bądź zaniechania państwa, a także ponoszenie odpowiedzialności za popełnienie niektórych zbrodni. Możemy mówić że osoba fizyczna ma atrybut *ius standi*, czyli ma zdolność do czynności międzynarodowopravných.

Dlatego trudno się zgodzić z poglądami uczonych, którzy uważają że osoba fizyczna w prawie międzynarodowym występuje jedynie jako przedmiot ochrony. Można się spodziewać, że w przyszłości jednostka będzie miała jeszcze więcej uprawnień na płaszczyźnie międzynarodowej, przede wszystkim w zakresie ochrony swoich praw. I chociaż oczywistym wydaje się fakt, że pełnej podmiotowości osoba fizyczna w prawie międzynarodowym nigdy nie osiągnie, to jednak nie możemy ignorować istniejące relacje i w ogóle nie dostrzegać roli jednostki w prawie międzynarodowym.

### References

1. African Charter on Human and People's Rights (adopted 27.06.1981). <<http://www.african-court.org/en/images/documents/Sources%20of%20Law/Banjul%20Charta/charteang.pdf>>.
2. American Convention on Human Rights (Pact of San José, 22.11.1969). <[http://www.oas.org/dil/treaties\\_B-32\\_American\\_Convention\\_on\\_Human\\_Rights.pdf](http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf)>.
3. Bierzanek, R., Symonides, J. (2005). *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 8 zmienione. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
4. Kaliny-Prasznic, U. (red.) (2007). *Encyklopedia prawa*, Warszawa.
5. Góralczyk, W., Sawicki, S. (2007). *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, wyd. 11. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.

<sup>1</sup> Mielnik, B. (2008). *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Wrocław, 153.

<sup>2</sup> Rome Statute of the International Criminal Court (adopted at Rome on 17 July 1998). <<http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>>.

<sup>3</sup> Lankosz, K. (2013). Eksploracja i eksploatacja Kosmosu. Czy helium 3 zmieni status prawny przestrzeni kosmicznej? [w:] Mikos-Skuza, E., Myszone-Kostrzewa, K., Poczobut, J. (red) *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy. Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Galickiego*. Warszawa, 375.

6. *Human Rights Council Resolution 5/1. Institution-Building of the United Nations Human Rights Council*, 18.06.2007. <[http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A\\_HRC\\_RES\\_5\\_1.doc](http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_5_1.doc)>.
7. *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*, General Assembly resolution nr 45/158, 18.12.1990. <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CMW.aspx>>.
8. Karski, K. (2009). *Osoba prawna prawa wewnętrznego jako podmiot prawa międzynarodowego*. Warszawa.
9. *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* (4.11.1950). <[http://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/\\_public/bip/prawa\\_czlowieka/ets\\_006.pdf](http://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/ets_006.pdf)>.
10. *Konwencja w Sprawie Ochrony Wszystkich Osób przed Wymuszonym Zaginięciem* (12.12.2006). <[http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/\\_public/bip/prawa\\_czlowieka/onz/konwencja-w-sprawie-ochrony-wszystkich-osob-przed-wymuszonym-zaginieciami-przyjetej-w-dniu-20-grudnia-2006-r\\_.pdf](http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/onz/konwencja-w-sprawie-ochrony-wszystkich-osob-przed-wymuszonym-zaginieciami-przyjetej-w-dniu-20-grudnia-2006-r_.pdf)>.
11. *Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej* (7.03.1966). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowa\\_Konwencjajw\\_Sprawie\\_Likwodacji\\_Wszelkich\\_Form\\_Dyskryminacji\\_Rasowej.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Miedzynarodowa_Konwencjajw_Sprawie_Likwodacji_Wszelkich_Form_Dyskryminacji_Rasowej.pdf)>.
12. *Konwencja w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania* (10.12.1984). <[hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja\\_w\\_Sprawie\\_Zakazu\\_Stosowania\\_Tortur.pdf](http://hfhrpol.waw.pl/pliki/Konwencja_w_Sprawie_Zakazu_Stosowania_Tortur.pdf)>.
13. Kowalski, M. (2013). *Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, Warszawa: Difin SA.
14. Kuzniak, B. (2012). *Przestrzeń operacyjna prawa międzynarodowego publicznego: perspektywa polska*, Warszawa.
15. Lankosz, K. (2013). Eksploracja i eksploatacja Kosmosu. Czy helium 3 zmieni status prawny przestrzeni kosmicznej? [w:] Mikos-Skuza, E., Myszone-Kostrzewa, K., Poczobut, J. (red.) *Prawo międzynarodowe – terażniejszość, perspektywy, dylematy. Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Galickiego*. Warszawa.
16. Lauterpacht, H. (1950). *International Law and Human Rights*. London.
17. Mielnik, B. (2008). *Kształtowanie się pozapaństwowej podmiotowości w prawie międzynarodowym*. Wrocław.
18. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. <[Http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/OptionalProtocolRightsPersonsWithDisabilities.aspx](http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/OptionalProtocolRightsPersonsWithDisabilities.aspx)>.
19. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure* (19.12.2011). <[https://treaties.un.org/doc/source/signature/2012/CTC\\_4-11d.pdf](https://treaties.un.org/doc/source/signature/2012/CTC_4-11d.pdf)>.
20. *Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (10.12.2008). <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCESCR.aspx>>.
21. *Prawo międzynarodowe publiczne* (1981). Warszawa.
22. *Prawo międzynarodowe*. Wyd. 2 zmienione i poprawione (1999). Toruń: Prac. Duszycki.
23. *Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Establishment of an African Court on Human and People's Rights* (adopted 10 June 1998). <<http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Court%20Establishment/africancourt-humanrights.pdf>>.
24. *Protokół Dodatkowy do Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet* (przyjęty 6.10.1999 przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rezolucją A/54/4). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol\\_Dodatkowy\\_do\\_KwSLWFDK.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol_Dodatkowy_do_KwSLWFDK.pdf)>.
25. *Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* (16.12.1966). <[http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol\\_fakultatywny\\_do\\_MPPoiP.pdf](http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/Protokol_fakultatywny_do_MPPoiP.pdf)>.
26. *Statute of the International Criminal Court* (17.07.1998). <[icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf](http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf)>.
27. Sozański, J. (2008). Znaczenie istotniejszych atrybutów podmiotowych dla ustalenia podmiotowości międzynarodowoprawnej. *Roczniki Nauk Prawnych, Tom XVIII, numer 1*.
28. *Sprawa odszkodowań za szkody poniesione w służbie Narodów Zjednoczonych*, Opinia Doradcza MTSu z 11.04.1949 r., Daranowski, P. (red.) (2011). *Prawo Międzynarodowe Publiczne. Wybór orzecznictwa*. Warszawa: C.H. Beck.
29. Butkevych, V. (2010). Heneza doktryny mizhnarodnoi pravosub'iektnosti indyvida. *Pravo Ukrainy, 2*.
30. Evhenev, V.V. (1962). *Subiektu mezhdunarodnoho prava*. Moskva.
31. Zakharova, N.V. (1989). Yndyvud – subekt mezhdunarodnoho prava. *Sovetskoe hosudarstvo y pravo, 11*.
32. Yhnatenko, H.V. (1985). Mezhdunarodnoe y sovetskoe pravo: Problemu zyzaymodeistyvia pravovukh system. *Sovetskoe hosudarstvo y pravo, 1*.
33. Kovler, A. (2012). Indyvid yak sub'iekt mizhnarodnoho prava (povernennia do diskusii). *Mizhnarodne pravo, 1*.
34. Kozheurov, Ia. (2001). *Problemu mezhdunarodnoi pravosubektnosti yndyvuda*. Moskva.
35. Krulov, S.B. (1951). *Poniatye subekta mezhdunarodnoho prava, Mezhdunarodnoe pravo*. Moskva.